

ЕСЕ

Есе від французького «essai», англ. «essay», «assay» — спроба, проба, нарис; від латинського «exagium» — зважування. Творцем жанру есе вважається М. Монтень («Досвіди», 1580 р.). Це прозаїчний твір — міркування невеликого обсягу з вільною композицією. Жанр критики й публіцистики, вільне трактування якої-небудь проблеми. Есе виражає індивідуальні враження й міркування з конкретного приводу або питання й свідомо не претендує на визначальне або вичерпне трактування предмета. Як правило, есе припускає нове, суб'єктивно пофарбоване слово про що-небудь й може мати філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний, белетристичний характер.

Есе студента — це самостійна письмова робота на тему, запропоновану викладачем (тема може бути запропонована й студентом, але обов'язково повинна бути погоджена з викладачем). Ціль есе заключається в розвитку навичок самостійного творчого мислення й письмового викладу власних думок. Писати есе надзвичайно корисно, оскільки це дозволяє авторові навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки; опановувати науковий стиль мовлення.

Есе повинне містити: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію по поставленій проблемі. Залежно від специфіки дисципліни форми есе можуть значно диференціюватися. У деяких випадках це може бути аналіз наявних статистичних даних по досліджуваній проблемі, аналіз матеріалів засобів масової інформації й використання досліджуваних моделей, докладний розбір запропонованого завдання з розгорнутими думками, підбір і детальний аналіз прикладів, що ілюструють проблему тощо.

Тема есе

Тема не повинна ініціювати виклад лише визначень понять, її ціль — спонукати до міркування. Тема есе повинна містити в собі питання, проблему, мотивувати на міркування. Наприклад: «Чи тотожна психіка нервовій системі?», «Чи доцільно виділення колективного несвідомого в окрему структуру психіки?» (формулювання даних тем припускає аргументацію власної точки зору). Тема «Зрівняєте погляди на механізми формування самооцінки трьох персонологічних шкіл (за власним вибором)» припускає не тільки визначення загальних для всіх трьох концепцій положень, але й розробку категорій для порівняння. У такий спосіб від формулювання запропонованої теми залежить реферат чи есе напише студент.

Побудова есе

Побудова есе — це відповідь на питання або розкриття теми, що заснована на класичній системі доказів.

Структура есе

1. *Титульний аркуш.*
2. *Вступ* — суть і обґрунтування вибору даної теми, складається з ряду компонентів, зв'язаних логічно й стилістично.

На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на яке ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження.

При роботі над вступом можуть допомогти відповіді на наступні питання: «Чи треба давати визначення термінам, що пролунали в темі есе?», «Чому тема, що я розкриваю, є важливою в даний момент?», «Які поняття будуть залучені в мої міркування по темі?», «Чи можу я розділити тему на більш дрібні підтеми?».

3. *Основна частина* — теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання.

Дана частина припускає розвиток аргументації і аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій по цьому питанню. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати

(логічно, використовуючи дані або чіткі міркування) пропоновану аргументацію/аналіз. Там, де це необхідно, як аналітичний інструмент можна використати графіки, діаграми й таблиці.

Залежно від поставленого питання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина — наслідок, загальне — особливе, форма — зміст, частина — ціле, сталість — мінливість.

У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження з відповідним доказом, що може бути підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, наповнюючи розділи змістом та аргументацією (що відповідає підзаголовкам), необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки.

Добре перевірений (і для більшості — цілком необхідний) спосіб побудови будь-якого есе — використання підзаголовків для позначення ключових моментів аргументованого викладу: це допомагає подивитися на те, що передбачається зробити (і відповісти на запитання, чи є задум гарним). Такий підхід допоможе точно йти до певної мети в даному дослідженні. Ефективне використання підзаголовків — не тільки позначення основних пунктів, які необхідно освітити. Їхня послідовність може також свідчити про наявність або відсутність логічності у висвітленні теми.

4. *Висновки* — узагальнення й аргументовані висновки по темі з вказівкою області її застосування й т.д. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Методи, що рекомендують для складання висновків: повторення, ілюстрація, цитата, твердження, що вражають. Висновки можуть містити такий дуже важливий елемент, як вказівка на застосування (імплікацію) дослідження, не виключаючи взаємозв'язки з іншими проблемами.

Структура апарата доказу, необхідного для написання есе

Доказ — це сукупність логічних прийомів обґрунтування істинності якого-небудь судження за допомогою інших щирих і пов'язаних з ним суджень.

Воно пов'язане з переконанням, але не тотожне йому: аргументація або доказ повинні ґрунтуватися на дані науки й суспільно-історичну практику,

переконання ж можуть бути засновані на забобонах, непоінформованості людей у питаннях економіки й політики, видимості доказовості. Інакше кажучи, доказ або аргументація — це міркування, що використовує факти, щирі судження, наукові дані, які переконують нас в істинності того, про що йде мова.

Структура будь-якого доказу містить у собі три складові: теза, аргументи й висновки або оцінні судження.

Теза — це положення (судження), що потрібно довести. *Аргументи* — це категорії, якими користуються при доказі істинності тези. *Висновок* — це думка, заснована на аналізі фактів. *Оцінні судження* — це думки, засновані на наших переконаннях, віруваннях або поглядах. Аргументи звичайно діляться на наступні групи:

Засвідчені факти — фактичний матеріал (або статистичні дані). Факти — це живильне середовище для з'ясування тенденцій, а на їхній підставі — законів у різних областях знань, тому ми часто ілюструємо дію законів на основі фактичних даних.

Визначення в процесі аргументації використовуються як опис понять, пов'язаних з тезою.

Закони науки і раніше доведені теореми теж можуть використатися як аргументи доказу.

Види зв'язків у доказі. Для того щоб розташувати тези й аргументи в логічній послідовності, необхідно знати способи їхнього взаємозв'язку. Зв'язок припускає взаємодію тези й аргументу і може бути прямим, непрямим і розділовим. Прямий доказ — доказ, при якому істинність тези безпосередньо обґрунтовується аргументом. Наприклад: ми не повинні йти на заняття, тому що сьогодні неділя. Метод прямого доказу можна застосовувати, використовуючи техніку індукції, дедукції, аналогії й причинно-наслідкових зв'язків.

Індукція — процес, у результаті якого ми приходимо до висновків, що базуються на фактах. Ми рухаємося у своїх міркуваннях від часткового до загального, від припущення до твердження. Загальне правило індукції говорить: чим більше фактів, тим переконливіше аргументація.

Дедукція — процес міркування від загального до часткового, у якому висновок звичайно будується з опорою на дві передумови, одна з яких носить більш загальний характер. Наприклад, всі люди, що ставлять перед собою ясні цілі та зберігають присутність духу під час критичних ситуацій, є великими лідерами. За свідченням численних сучасників, такими якостями володів А. Лінкольн — один з найяскравіших лідерів в історії Америки.

Аналогія — спосіб міркувань, побудований на порівнянні.

Аналогія припускає, що якщо об'єкти А і Б схожі по декількох напрямках, то вони повинні мати однакові властивості. Необхідно пам'ятати про деякі особливості даного виду аргументації: напрямки порівняння повинні стосуватися найбільш значних рис двох порівнюваних об'єктів, інакше можна прийти до зовсім абсурдного висновку.

Причинно-наслідкова аргументація — аргументація за допомогою пояснення причин того або іншого явища (дуже часто явищ, що перебувають у взаємозалежності).

Вимоги до фактичних даних і інших джерел

При написанні есе надзвичайно важливо те, як використовуються емпіричні дані й інші джерела (особливо якість читання). Всі (фактичні) дані співвідносяться з конкретним часом і місцем, тому перш, ніж їх використати, необхідно переконатися в тому, що вони відповідають необхідному для досліджень часу і місцю. Відповідна специфікація даних за часом і місцем — один зі способів, що може запобігти надмірному узагальненню, результатом якого може, наприклад, стати припущення про те, що всі країни по деяких важливих аспектах однакові (якщо ви так думаєте, тоді це повинно бути доведене, а не бути голослівним твердженням).

Завжди можна уникнути надмірного узагальнення, якщо пам'ятати, що в рамках есе використовувані дані є ілюстративним матеріалом, а не заключним актом, тобто вони підтверджують аргументи і міркування та свідчать про те, що автор вміє використати дані належним чином. Не можна забувати також, що дані, які стосуються спірних питань, завжди піддаються сумніву. Від автора не чекають певної або остаточної відповіді. Необхідно зрозуміти сутність

фактичного матеріалу, пов'язаного із цим питанням (відповідні індикатори? наскільки надійні дані для побудови таких індикаторів? до якого висновку можна прийти на підставі наявних даних і індикаторів щодо причин і наслідків? тощо), і продемонструвати це в есе. Не можна посилатися на роботи, які автор есе не читав сам.

Як підготувати й написати есе

Якість будь-якого есе залежить від трьох взаємозалежних складових, таких як:

— вихідний матеріал, що буде використаний (конспекти прочитаної літератури, лекцій, запису результатів дискусій, власні міркування й накопичений досвід по даній проблемі);

— якість обробки наявного вихідного матеріалу (його організація, аргументація й докази);

— аргументація (наскільки точно вона співвідноситься з піднятими в есе проблемами).

Процес написання есе можна розбити на кілька стадій: обмірковування — планування — написання — перевірка — виправлення.

Планування — визначення мети, основних ідей, джерел інформації, строків закінчення й здачі роботи.

Мета повинна визначати дії. Ідеї, як і мета, можуть бути конкретними і загальними, більш абстрактними. Думки, почуття, погляди та уявлення можуть бути виражені у формі аналогій, асоціації, припущень, міркувань, суджень, аргументів, доказів і т.д.

Аналогії — виявлення ідеї і створення уявлень, зв'язок елементів значень.

Асоціації — відбиття взаємозв'язків предметів і явищ дійсності у формі закономірного зв'язку між нервово-психічними явищами (у відповідь на той або інший словесний стимул видати «першу» реакцію, що прийшла в голову).

Припущення — твердження, не підтвержене ніякими доказами.

Міркування — формулювання й доказ думок.

Аргументація — ряд зв'язаних між собою суджень, які висловлюються для того, щоб переконати читача (слухача) у вірності (істинності) тези, точки зору, позиції.

Судження — фраза або речення, для якого має сенс питання: істинне або помилкове?

Докази — обґрунтування того, що висновок вірний абсолютно або з якою-небудь часткою ймовірності. В якості доказів використовуються факти, посилання на авторитети, свідомо щирі судження (закони, аксіоми й т.п.), докази (прямі, непрямі, «від противного», «методом виключення») і т.д.

Перелік, що вийде в результаті перерахування ідей, допоможе визначити, які з них мають потребу в особливій аргументації.

Джерела. Тема есе підкаже, де шукати потрібний матеріал. Звичайно користуються бібліотекою, Інтернет-ресурсами, словниками, довідниками. Перегляд означає редагування тексту з орієнтацією на якість і ефективність. Якість тексту складається із чотирьох основних компонентів: ясності думки, виразності, грамотності й коректності.

Думка — це зміст написаного. Необхідно чітко і ясно формулювати ідеї, які хочете виразити, у противному випадку вам не вдасться донести ці ідеї і відомості до навколишніх.

Виразність — це доступність тексту для розуміння. Легше всього її можна досягти, користуючись логічно й послідовно ретельно обраними словами, фразами й взаємозалежними абзацами, що розкривають тему.

Грамотність відбиває дотримання норм граматики й правопису. Якщо в чомусь сумніваєтеся, зазирніть у підручник, порийтеся в словнику або посібнику зі стилістики або дайте прочитати написане людині, чия манера писати вам подобається.

Коректність — це стиль написаного. Стиль визначається жанром, структурою роботи, цілями, які ставить перед собою пишучий, читачами, до яких він звертається.